

N: 1247

Nr 44 — 1923

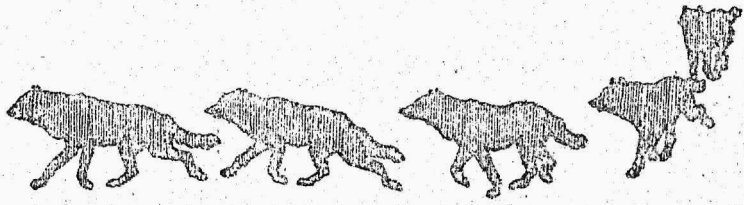
Kõigi maade töölisel, ühinegem!

Klassiõitlus

Tallinna tööliste meeleavaldus 1. mail 1923
Kõigikõige esimene riad Baltiiski maanteel. Ühtekokku oli 75 lippu

Fr. R. Kreuzwaldi nim.
Eesti NSV Riiklik
Raamatukogu PE 4736

Nagu teada, wangistati f. Ringisepp möödaläinud aasta 3. mai omnifusitööd oma pörandaaluses kortris Tallinnas, Medweesi uulitsas, kust ta Eesti walgete lehtede teadete jätele paljajalu ja särjiväel „kaitsepolitsei, sõjawäe ja välispolitsei ühiste jõudude“ — terve sõjawäe — saatel kaitsepolitseisse wiidi. Mis temaga seal sündis, seda warjab ja salgab timufatewalitsus ilma eest, aga piinajate eneste kiitlemistest teame: „No ei niisugust inimest me enne ole näinud; kuipalju me teda ka ei piinanud, kedagi ega midagi üles ei annud.“

Et see paljas ooplemine ei ole, seda tunnistab isegi nende awalik ajakirjan- dus, seletades et Ringisepp enam oma jalgel autoft sõjakohtu ette ei saanud kõn- dida, waid kaks ohwitseri teda endi wahel talutasid, ja et pärast sõjakohtukometit, wäljatulekul, „tükk aega kulus Ringisepa autosse paigutamiseega“.

Siin awaldatawad pildid näitawad dokumentlikult Eesti wõimumeeste jöledat iseloomu. Seda on neile weel wähe et teadete ja etteüeldud tunnistuste wälja- pressimiseks wangisi piinata, nad piinawad ja irwitawad oma ohwrid iseendi alatuks löbuks. Ja piawad ise weel oma jäledat tööd nii sündsaks ja tähtsaks, et seda päewapildistawad. Endi agaruse kohaselt saawad nad „au-“ ja ametiülendust. Mida jöledam, mida toorem ja werejanulise politseiwerekoer, seda „patrioot- liikumaks politseinikuks“ neid ülemuse poolt peetakse, nagu siseminister Einbund f. Soansu arupärimise puhul riigifogus awalikult kiitis.

Paljudel kordadel on töörahwä asemikud riigifogus arupärimistega seda pöödrast terrori awalikuks kiskunud. Ikka ja alati on aga kodanluse timufad awa- likult maha salanud igasuguse wägiwalla ja piinamise endi wangistatud ohwite kallal.

„Demokraatlikes Eestis wangisi ei piinata“, waletab sise- minister R. Einbund arupärimiste peale wastates awalikult ja jultunult.

Kas wöib poliitikalistel mõrtsukatel ja riiklistel warastel wöi nende kaitsetel mingisugust au- wöi äbi- ehk kõlblusetunnet olla!

Ja mitte pörmugi rohkem au- ega sündsusetunnet ei ole riigifogu „majes- teetlikul“ kodanlifel enamusel, kes kõik selle äbematuse, öeluse ja kuritegewuse ikka ja a l a t i on õigeks tunnistanud.

Selles köledas seisuforras piab Eesti töörahwä tahes-tahmata otsusele jõudma, et ei ole muud pääfeteed kui wöitlusetee jöleda kõnsikkodanluse wägiwalla murdmiseks.

Seda arusaamist ratub iga töökise ingesse ka Wiktor Ringisepa pilt Eesti jöledatewalitsuse intwisitsioonikambrist.

Teise riigikogu walimised Gestis

Kaks asjaolu torkad silma teise riigikogu walimiste tagajärgebe wõrdlemisel esimise kogu walimiste saadustega: üleüldine äältearwu wähenemine kõigis nõndanimetatud keskrühmade, algades rahwaerakonnast ja lõpetades sotsiaal-demokraatidega, ja suur äältetõus pahemal tiival, töörahwa ühise wäerinna nimekirjal.

Tähendame koge juure, et üleüldine antud äältearw peaaegu täppeaselt endiseks on jäänud; 1920. a. oli see 471 228, nüüd ühes töörahwa ühise wäerinna tühjastunnistatud äältega umbes 471 500. Sellega ei tule ühe wõi teise erakonna äältearwu kaswamist wõi kahanemist mitte üleüldise arwu muutumise arwesse panna, waid seletada ssemiste ümberpaigutustega.

Wõrdlemisi wähe on muutunud parempoolne tiim; äärmine erakond, „Põllumeeste kogud“, lihtkeeles tutaw Maaliit, on küll 1400 äält juure wõitnud, aga esiteks on see ta ligiforda sajatuhande ääle juure õige wäike protsent, ja teiseks on küsitaw, kas see suurenemine mitte mõne samassulise erakonna kulul ei sündinud. Seit sealsamas näeme, et pappide partei, „Kristlik rahwaerakond“ umbes 1700 ääle wõrra on kautanud, niisama ka Balti-Saksa erakond 2500 äält.

Sellest wõib enam-wähem kindlaste järeldada, et keskerakondade lagunemine — ja lagunemiseks wõib seda igatahes nimetada, kui walitsew Tööerakond 47 300 äält ehk ligi poole (47,8%), Rahwaerakond 14 326 ehk üle 30% ja Sotsiaaldemokraatia 16 000 äält ehk umbes 20% on kautanud — see keskerakondade lagunemine ei ole mitte paisutanud olemas olewaid parempoolseid erakonde, wälja arwatud wahest Majaomanikkude rühm, mis oma 5-tuhandeäälilisest wõidust osa keskerakondadest sai.

Kuhu läks siis see suur äälteulk, ja mida tähendab see ümberkolimine?

Kui kõrwale jätta ühendatud Wene nimekirjale juuretunud 10 000 äält, mille siuliselt kujukonni raskel kindlaks teha, sest et siin nähtawaste rahwusline küsimus eesotsjas oli, ja mille lohta wast ainult seda wõib tähendada, et siin tege-

mist — ofaltgi — wähemusrahwaste rahulolematusega, siis näeme wiimastel walimistel terwe ria uusi erakonde tekkinud olewat, mis kõik keskerakondlik iseloomu kannawad, nagu: Pitka „rahwuslik-wabameelne“ partei, asunikude ja riigirentnikkude rühm, üürnikud, demobiliseeritud sõjawäelaste liit ja terwe kogu teisi wähemaid, mille äältearw kokku oma 66 000 wälja teeb. Siia juure wrenelaste 10 000 lisääält arwates saamegi umbes selle arwu, mis endised keskerakonnad kautanud.

Mida ütleb nüüd siuliselt see lipuwahetus? Wastuse saame kui ligemalt neid uusi erakonde filmitseme. Eesotsas seisab siin rida asunikude, riigirentnikkude ja teiste wäikemaapidajate ja wäikemanikkude rühmasi, kelle koguarw umbes 24 000 äält annab. Selle grupe näuilme on enam-wähem selge: need kihid olid äärmuseni pahased seniste walitsewate erakondade, eriti Tööerakonna wasta, kes ennast eelmistel walimistel just nende kihide uwide kaitstjana esitas, riigikogus aga Maaliidu reel lohisedes otse neid kihiti kagistawat poliitikat ajas. Wõib sellepärast üsna julgeste ütelda, et suurem osa selle liigi äältest Tööerakonnast tuli, ja wast wäikesel osal Sotsiaaldemokraatiast.

Teine suurem rühm on Pitka partei (Rahwuswabameelne p.) oma 20 670 ääleaga. Selle partei selgroog seisab koos pettunud riigiametnikkudest, kes ühel wõi teisel põhjusel riigiküna juurest eemale tõrjuti ja kes walitsewatele kihidele kätte tafudes õige terawasse walitjusewastafesse opositsiooni astusid. Pitka partei kihutusetöö peasisu oli seega äge walitjuse arwustamine, ja oma ääled kogus ta peajaslikult walitjusewastastest olustest, kes siamaani ofalt Tööerakonnas, ofalt Rahwaerakonnas (Tõnissoni partei) olnud. Töörahwaliit ja üürnikud kokku 10 000 ääleaga on suuremalt ofalt sotsiaaldemokraatide perest pärit, kus nad oma uwide kaitset ei leidnud.

Kokkewõttes näeme kaugealt suurema ulga uute erakondade ääletajaid kogunawat neist kihidest, kes pettunud senistest parteidest, kelle tegewust nad walitjuses juba näinud. Et nad kaugeemale paha-

male poole, iseseiswate sotsialistide wõi töörahwa ühise wäerinna juure ei ulatanud, tuleb osalt sellest et nad oma ühistondlike seisukoha poolest sinna ei kuulu, nagu seda. Põlka partei kohta üldiselt wõib ütelda, osalt sellest et nad oma wäikekodanliste eelarwamiste paalus enne ei pääse kui kõi wõimalused sel pinnal läbi katsetud, muuseas ka oma „iseseiswa“ partei asutamine. Et see wiimane ainult ajutiseks piatusajamaks on, sest niisugused kitsad seisuslised erakonnad piawad loomulikult abstraks jääma, siis tuleb ainult järgmisi walimisi oodata, et nende edasijuhkumist näha saada. Tõelise on suurem osa asunikude rühmadest, üürnikkudest ja isegi osa Töörähwalidust seefugust olust, mis pikkamööda, mujal asjata oma uwide kaitset ootides, töörahwa ühise wäerinna ribadesse piab jõudma.

Selle wäerinna kaswamine — kui arwesse wõtta ainult need ääled, mis maksuaks luetud ja mille tühjakstunnistamise kohta teateid olemas, rehkendamata jättes see osa, mis nimekirjade tühistamise pärast kaduma läks — selle wäerinna kaswamine tuleb suuremalt osalt, peaaegu täielikult, iseseiswate sotsialistide partei arwele. Selle kahe partei äältearw nüüdistel walimistel oli ainult paari tuhande wõrra juurem kui eelmistel walimistel, ja need on wististe wiimase ni sotsialdemokraatide ja Tööerakonna perest pärit.

Siin on seega tegemist peajasalikkult selle kahe partei sijemise kujunemisega: eelmistel walimistel sai iseseiswate sotsialistide erakond 50 119 äält, ühine wäerind 24 849; nüüdistel: isel. sots. — 21 704, ühine wäerind umbes 55 200.

See wiimane arw, mis ühise wäerinna kaswamist enam kui 30 000 ehk 122% wõrra näitab, esitab meile kindla rewolutsioonilise klasiwõitluse alusel seiswate tööliste kogu. Wõib ütelda et sellesse kogusse pea terweni kuulub tööstustööliste liht Gestis, kuna teine osa umbes pool, teistest töörahwalihidest, peajasalikkult maalt tuleb. Ei ole kahtlust et see wäerind edaspidi kaswab, sest kahtlemata leiab suur osa sellest olusest, kes keskerandadest lahkudes uued rühmitused loonud, seal peagi pettudes edasi teed pahemale poole, kuni nad wi-

maks töörahwa ühisesse wäerinda jõuawad. Kuna need lihid pärit on suuremalt osalt wäikekodanlistest lihtidest, siis wõtub nende siisejuurdunud eelarwamiste mahanihkimine loomulikult pikemat aega, aga kodanluse jaagiabrus ooliseb selle eest, et see liig kaua ei wältaks.

Wool ühe nähtuse peale tuleb tähendada, mis walimiste arwude juures filma paistab: esimise riigikogu walimistel oli ääleõigusliste osawõtnine 72%, nüüdistel aga ainult 66,3%. See tähendab et tänawu tõelikult üle 39 000 walija wähem osa wõttis kui eelmistel walimistel, mida osalt küll parlamendist pettunusega seletada tuleb, osalt aga faseistilise terrori arwele tuleb panna, millega isearanis maal töörahwast walimistelt eemale imutati, kui ääletajad mitte nõus ei olnud äält allparunitele andma.

Kuna selkombel parem tiim waewalt tugewamaks läks, keskerakondadel aga, uue lagunemise kartusel, enam tahtmist ei ole tagurlastega käskies kantsikut keerutada, aga nüüdisti parem tiim kui ka keskerakonnad üksi riigikogus kindlat enamust luua ei saa, siis on iga walitjus, ükskõik misugusel kujul ta luuakse, liiwa peale ehitatud, ja wististe tuleb teisel riigikogul sagedamine ja tõsijemate kriisistega rehkendada kui seda nägime esimeses riigikogus. Ja ikka terawamalt tuleb 70%il kodanlistel saadikutel kuulata 10 protsendi rewolutsiooniliste töölistesaadikute sõna, kelle seljataga wäljaspool riigikogust ülla juurem ja kindlam wäerind kaswab. Juba nüüdist rehkendamad isegi kodanlised erakonnad — „Postimees“ muuseas — ühise wäerinna tõsist äältearwu 70 000 peale. Seegi juba oleks Maaliidu järgmine tugewuse poolest. Aga kuna Maaliit nähtawaste enam ei suurene, on ühine wäerind töölisteridades weel täieste edenemise wõimuline.

Ja seda filmas pidades on kodanlistel erakondadel omast seisukohast õigus, kui nad ühelääl „Kajast“ kuni „Waba Maani“ kommunistide äältearwu „kohutawast kaswamisest“ kõnelewad. Neile on see tõeste kohutaw, kuigi töölistel weel ammugi oma organiseerimisetööga rahule ei wõi jääda, waid sedagi riigikogu jälle töörahwaukkade mobiliseerimiseks ühisesse wõitlusserinda kasutatavad.

Revolutsioonilikumine Saaremaal

U. Baltin'i mälestused

I. Revolutsiooni ajal

Enne ilmaõja ja lahtipuhkemist oli Saaremaa waesemal ja maata rahwal ainukeseks ülespidamise abinõuks saanud wäljas tööl käia. Igal kewadel walgus 6000—8000 töölisi wälja tööle. Iga-aastastest wäljas tööl käijatest jäi igal sügisel ulk wallalisi, kellelgi Saaremaal peawarju ega aiamaalappi ei olnud, mannermaale elutsema. Kõige suurem wälja tööle rändamise siht oli Riia, vähem tähtis Tallinn ja teised linnad. Riisamuti oli Riia saarlastele äriliselt wäga ligi: pea iga päew käisid aurulaewad Kuresaare-Riia wahet ja sõit kestis kõigest 8 tundi; ärilnik oli seal soliidsem, kaubad odawamad jne. Tallinn oli saarlase meelest kolganurk, mustaäri-meeste kodumaa. Suuremale ulgale oli wälja tööle käimine hõlpsatuleku ja perekonna toitmise peaahtitaks. Oli ka wäiketalupidajaid leida, kes enese asemele suulise palgast ja ise jälle wäljas tööl käisid.

Ilmaõja algul lõppes wäljas tööl käimine täieste. Selle asemele tuli aga saartele kindlustetööd kõiksugu podrätkite all. Töötasid mehed, naised ja alatahtsed. Töölise kurnamise pilt selgus, iga küla töörahwast nägi, kuidas kõiksugu sõjatööstusesse pugejad enda nahka päästsid ja sealjuures töolistekurnamise kõrwal igapäewaga rikkamaks ja lihawamaks paisusid.

1917. a. revolutsioon ei jätnud ka saarti puutumata. Paarkümmend tuhat sõjawäge oli sel ajal saartel, seal oma wabameelse, wastatuleliku ja pidude toimepanija Saaremaa kodanuse pailapse kindral Rodsjanko juhataja. Revolutsiooni peategelased olid soldatid sõjalis-tiid-revolutsionäärid. Nendele kaasajooksitud olid mitmed kantseleide paberirohid—

Neps, Kanawal jt, kes Cesti keelt ostamata Wene soldatite üüdsõnu ja soowisi Cesti keeles rahwale edasi püüdsid anda ja seega tekkinud uude omawalitsusesse walimisi endi kasuks tarwitafid. Kerensti aegne Saaremaa maandukogu seisus koos järgmistest: esimees üliõp. Timofei Grünthal, abi mehfadeilem Ermus, sekretär Kanawal, nõukogu liikmed Neps jt. Mingit selgitusetööd töörahwast wabastamiseks need ärrad ei teinud. Nende aade oli: puhast leib ja soe koht. Ja meeletus oleks olnud saarelt wäljasäimata tsari-aegsete kantseleiteenijate kogult, kes enast Kuresaares wäljasurewa aadli järehtulijana esitas, inimest otsida, kel ühisfonditkude wormide uurimisest ja nende muutmisest aimu oleks olnud. „Имейте честь“ waimus olid nad töötanud, nüüd arwasid nad selles waimus ka rahwalt wastatulekut leida, siis kui nad walitud olid.

1917. a. juwel käis J. Uripea Tallinnast Kuresaares, et saartel töörahwast koosolekuid organiseerida. Selle ettewõtte keelas kuulus maandukogu ära. Ja juba augustikuus okupeerisid Saksa wäed saared. Sõjalin kestis Suure-Wäinani; piiriwahitidest pääsis ainult sõjawäeülema luba ette näitamisega läbi. Ja luba anti ainult neile, keda salakuulamise otstarbega wälja saadeti. Uhtgi ajalehte ega kirja 1917. a. augustist enam Saaremaale ei pääse. Wälismaast elatakse täieste lahus. Saksa sõjawäe ülemus annab Kuresaares „Kuresaare Teataja“ ja „Arensburger Nachrichten“ wälja.

Peale oktoobri-revolutsiooni algab Tallinnas järjekindel töörahwawalitsus. Linna nades wõetakse ametiasutused ja maal mõisad ära. Sel puhul algab osa Cesti-maa parunite saartele põgenemine, Saksa

sõjawõimude juure. Cesti kodanlus oli Kerensti käest Cestimaa autonoomia kohta eitawa wastuse saanud ja nüüid pööras see omad filmad saarte Saksja sõjawäe ülemuse poole. Kuresaarest põgenenud kodanlustest Oskar Negro'ist, Oskar Siivist, Berlinist jt asutatakse Tallinna „Okupeeritud saarte elanikkude selts“, kelle ülesanne pidi olema väljaspool saari elawate saarteelanikkude kirjasti omastele läbi Saksja frondi saartele toimetada. Muuseas organiseeris aga nimetatud selts just Cesti kodanlaste juhtide salakäskjalgu. Tähtsam Teemant-Pätsi käskjalg oli kindluse tööde juures lodjaga kiwide wedaja, pärašt Naisaare taga merel wiinaajaja Kaarel Sepp. Ühtegi kirja ei ole erastikud saartel nimetatud seltsi kandu saanud, küll aga jõudsid Teemandi kirjad pärale. Selge on et nende kirjade sissu Saksja sõjawägedele kutsu oli Cesti kodanlust töörahwawalit- suse käest päästma tulla. Siig wähe panime meie, seltsilised, Teemandi-Poska- Wilmist „päästekomitee“ peale rõhku, wäga paitawalt küis töörahwawalitus sel ajal oma wastastega ümber.

Et Cesti kodanlus kauemat aega plaani- kindlalt saarte Saksja sõjawäe ülemusega tööliste walit- suse kütutamise ja Cestimaa sakstele äraandmisega tegew oli, on enam kui päewaselge. Neäranis tõendab seda weel sel ajal antud käsu, rahwusliste sõjawägede laialisaatmise täitmata jä- mine Cesti walgete polkude poolt, ja just ühiskute wahisalkade koondamine pol- kudesse ja Saksja sõjawäe eel marsimine Tallinna poole. Tallinna Cesti polgud eel sisse ei marsinud; siin äbeneti ära- andmist nii awalikult etendada, aga Tartus löödi paar päewa enne sakslaste kohalejõudmist kiwifiljal Päti ja Cesti polkude wahel korralikka lahinguid. Cesti soldatid pidasid wulitsal iga auto ja moonaloorma kinni ja sundisid koju- töttawaid Wene soldatid (demobilisat- siooni käst oli antud) seda kui Cesti warandust maha jätma.

Cesti kodanlus mõkles sakslasi sel puhul oma wõimutaaramiseks ära kasu- tada, aga effis osalt. Kelle käes wõim, see piab ka walitsema, oli Saksja Seckendorfi põhjusmõte. Pi- dagu seda töölisted meeles. — Oli nüüid Cesti töörahwale werefauum küetud, raud-

rufikas rõhus tööliste turjal, aga lääge maist suus wahtis kodanlus, kuidas Saksja komandandid walit- sesid. Nüüid pöörati juba abipalwega „Saksja wägiwalla“ wasta Skandinaawia riikide poole. Igal- pool tehti nägu ja räägiti jumala nimel et sakslased olla Cestimaa omawoliliselt okupeerinud. Kutsumiseft ei wõida juttu olla, sest sakslased olla nende ajaloolised waenlased, jne jne. Wilmist saatkond langes Soomes wangi, ja Saksja sõja- wäe ülemus toimetab nendega kui sala- kuulajatega: lastis maha. Prantsul läks korda „ajalooürijana“ Rootsift „ei“ tuua, jne. Ingli- s-Prantsuse ja teiste „kõrgemäke liitlaste“ uste taga kiiru- tamiseft, „Saksja wägiwalla wasta“ abi- palumiseft on kodanline Cesti kirjandus nii paljugi kõnele- nud, aga selleft mitte kusagil et ta Teemant ja Ko. ka Saare- maal Saksja sõjawäe ülemuse ees seda- sama wägiwalda emast päästma palus. Cesti kodanlus on üks kõige ahnemateft töörahwa uwidega sakherdajateft olnud ja seisab walmis igal juhtumisel kas täna wõi omme oma enda klasikwendi- tööstuse-kaubanduse alasid — mõnele kol- mandale-neljandale „onule“ ära sakher- dama, kui aga rõhkem inda saaks, ja ise teeb ta siis jälle libeda näu: meie kallal tarwitati wägiwalda.

2. Saksja okupeeritsoon

Iga wälke muundatus, iga ajajärg jä- tab rahwa ingesse enam wõi wähem jäljed järele. Kui ilma sõja ajal saartele saadetud sõjawäega, umkeelsete Wene soldatitega, kes toidu ja riidega warus- tatud, kogu saared otse üle olid ujuta- tud, oli keeleostamatuse peale waata- mata wahelord sõjawäe ja selle osa rahwa wahel, kes kunagi saartelt wälja ei olnud saanud, kõige sõbralikum ja wennalikum. Wene solbati ja rahwa iseloom — jagada iga suutäit puudust- kannatajatega — lüftas igasuguse rah- wuslise eelarwamise ümber ja ühendab wanu kui noori Wene talupojast ja töö- listest soldatid austama. Seda suurem oli ahastus omajetsaamud sõjawäe lah- tumisel ja Saksja wägede poolt saarte okupeerimisel; see tähendas Wenemaa küljest lahiskumist ja Saksja militarist- lise ning parunite omawoli alla wiska- mist.

„Mina käsin ja keelan“ pandi maksma. Wilja-, wõi-, liha- ja munademaks feati fise. Wili käsutati Kurešaare wiia, liha, munad ja wõi wõeti igas walla lomenbantuuras wasta. Msti maanteede prüigitamisele ja Saaremaa raudtee ehitamisele. Töölised ja waesem rahwas nälgis täielikult, ärawõetud wili, liha jm saadeti Saksamaale. Tööliste palg oli niuõrd weike et kuidagi elada ei saadud. Tihti käsutati töölisi sunniwiisil wälja. Ametmehed peeti arwel. Parunite juhtiw käsi oli igalpool tunda. Niitõised sotf.-dem. Miikhel Neps, Jüri Krull ja Djasoo wangistati ning saadeti Riiga kestwangimajasse, kus nad kuni okupatsiooni lõpuni istusid. Neps on kehastatud wähemlane, poliitika- kui ka kaubanduseärimees, Krull kõhklew, ise- arwamistega waidleja, Djasool taru- taja nagu ees, aga ise täinsa mõtlemise- wõimetu. Neid ühtegi ei oleks Saksja sõjaillemusel karta tarwis olnud, aga mõne Kurešaare kohwimemme wõi pa- runi soowil wangistati nad.

Wõrreldes endist wemmalikku elamist Wene solbatitega ja niitõise Saksja raud- rusila all ägamist tekkis kõigi ingedesse mõru tunne.

Teatavaste ilmusid Cestis ajalehed sel ajal Saksja sõjawäe ülemuse kulul ja ettekirjutatud sisuga. Lugejale ei jäänud muud ütelda, kui et need ajalehed palju metsikumale rahwale on kirjutatud kui meie oleme. Kurešaares ilmuwaid lehti toimetas nurgaadwokat Karl Palk. Ennem, kui Saksja sõjawägi ainult Saaremaal asus, ei pääsenud ühtegi ajalehte ega teadet Tallinnast saartele. Kui Saksja wäed Cesti polkude abil Tallinna ja edasi marsisid, siis teatasid Saksja lehed enda wägede wõidust. Et Cesti kodanlus sakslasti Tallinna oku- peerima kutsus, et Cesti kodanlus oma kubermangu „riigiks“ kuulutanud, seda ei teadnud keegi.

1918. a. juwel käiwad Berduni all wihased lahingud. Ka Saksamaalt saa- dawad ajalehed awaldawad sõjakiisi- muses kõikawat ärewust ja iga päewaga läheb Saksja sifemine toituskitiflus tera- wamaks, suurpõllumehed protesteeriwad toitusemaksu wasta, on sõjast kiidimust märgata. Kui ennem ärksamad saarla- ged Wenemaa peale mõteldes ütlesid:

„ega's see kauaks nõnda ei jää“, siis imbus niitõid ikka kõwem ja kõwem lootus kõigise et Saksamaa piab kas sõja kau- tama, ehk teeb rewolutsioon werewala- misele lõpu. Wiimasel juhtumisel aga wabaneb Saaremaa okupatsioonist ja liitub Nõukogude-Wenemaa. Kui keegi oleks katsunud saartel seeford Cesti „oma riigi loomisest“ kõneleada, oleks teda lapsikuks peetud: kubermangust riif?

Warsti saime teated et Saksja sõjawägi ja rõhutud klassid oma ajaloolise kohuse täitmisele asusid, sõjale sõja wasta sead- sid. Saartele ajutati Saksja solbatite nõukogud. Awati kiirelt ewakueerimist, ja ühel nowembri omnikul ei olnud ai- nuist Saksja sõjawäelast saartel. Ainus Saksja sotf.-dem. leitenant Winnig Ionkis siin weel paar nädalat kui Saaremaa esitaja.

Nõnda paar nädalat: ei olnud ainust sõjawäelast, sandarni, nuhti ega polit- seinikku. Ei olnud ühtegi korrariiklunust ega wargust sel ajal. Kurešaare linna politseiülema Hammer'i olid sakslasted maha jätnud. Kui kõige truuwim nuht sakslastele ei julenud ta kaurute walit- suse kaitsest ilma jäädes kawa mulitsale ilmuda. Niisama ka Saaremaa wähem- laste partei esitajad.

3. Must-sini-walge nartsju alla...

Paar päewa peale Saksja wägede saartelt lahkumist toimetasin ma Kure- šaare kinosse koosoleku. Kuni tööliste walitsuse lahkumiseni Tallinnast asus seal „Saarte maatameeste selts“, mille põhjusemõtteks oli Saksja wõimu alt waba- nemise puhul saartele asuda. Kui juha- tuse kiige pidin selle asutamiseks sam- musid astuma. Esimesena kandsin aru- ande ette, kuidas Tallinna kodanlus põ- randa all töötades Cesti ärrasriigi loo- miseks ja tööliste nõukoguwalituse äwi- tuseks töötas, sakslasti Saaremaal appi käis palumas, nende 12tunnilisest mi- nistrift ju. Käletamisel oli siin ulk sarnase seltsi asutamise poolt. Wahepeal oli aga koosolekule palju kodanlasti tul- nud ja nendega algas Cesti isejiuwuse üle äge waielus. Nemad poolt ja meie — osa töölisi — wasta. Waielused lõppesid müraga. Järgmisel päewal kirjutas „Waba Saaremaa“: Tallinnast tulnud kommunist Waktin tahtnud kinos koos-

olekul kommunistlikult erakonda asutada. Kirja autor oli Aleksander Jõeäär, I riigikogu liige, Kuresaare sotf.-dem.

Peale teadete Tallinnast, et Cesti kodanlus Cestit iseseiswaks kuulutas (meil ei olnud Tallinnaga ühendust), ei teadnud meie weel, et Teemant Tallinnas meie seltsilisi juba Sõjamäe rabasse saadab. Ja siin kandideeris ärra Jõeäär ka mind sinna.

Weel paar päewa — juba ilubendas maanõukogu ruumide ees Cesti lipp. Mõõdakäijad waatlesid: „Ah-aa, niisugune wilets ongi.“ Ilmus kaitseleidu organiseerija al.-kapit. Poopu, selle järele trobikond agitaatorisi: Kuusil (kooliõpetaja), preil Walge, Kaarel Kider jt. Wallast walda kõnelewad nad rahwa koosolekutel Wenemaalt Cestisse tungiwatest lütlastest, iinlastest, ajaloo pöörest, Cesti riigist, mõisnikkude sitkest selgroost ja selle murdmisest. Arusaaja kuulaja mõistis et paruni selgroo murdmine tööraha selgroo murdmist tähendas, mis juba täieste tõeks oli saanud.

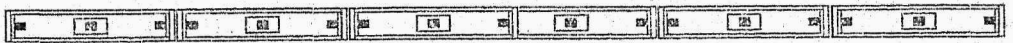
Õnnelikult affašid jalgu wõtma. Kuresaare gimnaasiumi turniisaalis peeti koosolekut. Sakslaste teenistuses olnud isikud astusid ette ja palusid andeks et nad sahlasi teenisid. „Eks Päts ole Sedendorfi käsul andeks annud“, üitakse saalist. Märgitakse asutawa-kogu jauts kandidaati. Kostawad üided: „Otsustame ennem, kas on asutawat-kogu waja.“ Kolmas koosolek peetakse 22. detf. rahukogu ruumides. Saadikud igast wallast. Enne seda on „Sotsialistlik töörahwaliit“ asutatud. Siin on koosolek selle sildi all — koit sotsialistli-

selk mõtlejad pidada asutawa-kogu walmisteks ühinema. Maasaadikutele luetakse linnameeste (Nepsi, Jõeääre) poolt kottuseatud nimekiri ette. Jõeäär teeb mulle ettepaneku, ühinegu enamlased kah nende liitu. Ifflikult waitin, aga pöörafin koosoleku poole üleskutsega, et kes enamlise parteiga päri, kõrwale tупpa koosolekule tuleks. Paarkümmend inimest astus teise ruumi nõupidamisele. Otsustati: teades et vähemlased endid nimekirja eestotstast ära ei lase liita, nõuame teist ehk kolmandat kandidaadi kohta. Kui otsus juhatajatele teada anti, wastati eitawalt. Sellejärele awaldati enamlastele üleskutse saalist lahkuda, mis ka täideti. Jällegi kirjutati ajalehtedes pikalt kommunistide ädaohust, nende äwitamisele kutsuwalt.

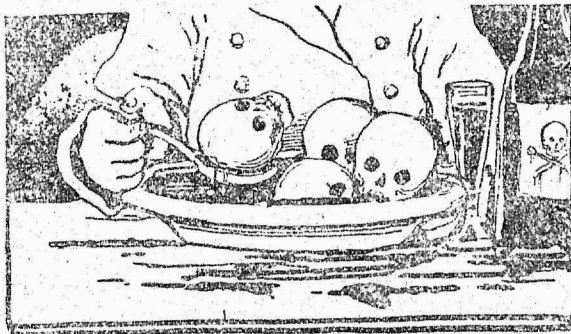
Waheajal oli ka maanõukogu ennaft kottu korjanud ja ühe „otsustawa koosoleku“ pidanud. Lauldi „Mu ifamaa, mu õnn ja rõem“, paluti Jumalalt Cesti wägedele iinlaste ja rööwlite wasta wõitlemiseks abi. Lasti rahwa kuuldes ühte Wenemaalt tulnud pappi kõneleda, kuidas enamlased olla mõisnikkude maad ära rööwinud jne. Rõne awaldas kuulajate peale wastapidist mõju: Dige et mõisad ära wõeti, otsustasid kuulajad.

Õnnelikutidel-jahferdajatel kodanlastel tuli enne asutawa-kogu kandidaatide nimekirjade kottuseadmist peret eita. „Sotsialistiline“ töörahwaliit lagunes kahks. Sotf.-dem. Neps ja Jõeäär astusid vähemlaste, Grünthal ja Welwelt tööerakonna poole. Ja nii mindi walmistele.

(Jürgneb.)

Miks pärašt Cesti wabariigi wangi-majades wangi-teadmata kuhu kaduma läheb?

Miks Cesti walmistus kottuta ja kottuga tapetud kommunistide jumustehašid omastele wälja ei anna?

Kirjad ja mälestused Gestist

Walge Gesti wangikojad

Tartu wangimaja elust ja olust

Misfugune oluford walge Gesti wangimaja elust, seda näitab alljärgnev kirjeldus Tartu wangimaja üle. Need teated näitawad küllalt selgetes wärwidest kõike mis seal leida, millele midagi ei ole tarwisgi juure lihada.

Tartu wangimaja, kolmekordne oone, on Jaari tänawal. Kinnipeetawate wangide arw kõikus m. a. (1921) 250—350 in. wahel. Teine ja kolmas kord on täidetud wangibega, kuna esimisel korral wangimaja administratsioon asub, peale ühe tua, „surmalambri“, kus surmamõistetuid lastakse karistuse filmapiiku oodata, ja nelsa kongi (3 pimedat, 1 walgustatud), kuhu wangimaja „äraskond“ oma wastameelt „kodanikka“ meeleperandamiseks määrab. Wangimaja on, nagu ju iseseiswas wabariigis loonulik, ka iseseisew. Ei kosta siit wälja mingisugused oiged ega appiitüded, õigusenõuded ega soowid, kaebustest rääkimata. Mitmekordne tšerjuur ei lase siit midagi tarwilikku teadet wälja saata. Kord nädalas antakse wõimalus eraisikutele ja ametiasutustele kirjutada administratsiooni ja prokuratuura poolt ettekirjutatud lauseid, s.o. wõib paluda asutust ja ametnikka et süüdistuseasi kiirema käigu omandaks jm „ilmasüüta“ asja. Uga neil palwetel ei ole mingisugust tagajärge. Süüdistuseasjad seisawad omaoobu teatud aja katewi all, kuni liigutama akatakse. Arilik käik igal süüteul wõtub aega 6 kuust kuni 3 aastani, enne kui oma lõpuastmeni jõuab. 3 aastat eelwangistust! Urge kahelge, see on nii selles riigis, kus igas maakonnas ümarguselt 6—10 inimest kohtuuriijateks on, kus politsei-ametnikkude arwe kaks-kolm korda suurem on kui tšaaripäiwil, kus kohtuuriijatel abid, kirjutajad — jälle kaugelet rõhkem kui enne. Miks siis ei püüta kiirustada, miks lastakse eelwangistuses

suurem osa wangisi 1—2 aastat kinni olla? Ja wähe ei ole neid juhtumisi, kus niikaua eelwangistuses kinnipeetud inimene kohtu poolt „süüdistuseandmete“ puudusel“ wabaks mõistetakse. Misfugune mäng inimestega! „Andmete“ puudusel, kahtluse pärast, tahetakse meelea inimesi eelwangistuses kauem oida, et need oma karistuse ifka kannaksid — ainult selle wahega et wiimasel juhtumisel kohtus olustab ka — wabadust anda ilma süüta kannatajale.

Kirjad ja palwed waadatakse esimises järjekorras wangiwahide poolt, siis warena wangiwahi, edasi wangimaja ülema ja lõpuks prokuröri poolt läbi, mis oma arilikus tempos terve kuni aega wõib wõtta, enne kui kiri kohale jõuab. Niisama kaua aja järele ja nendefamade wõimude läbi jõuawad ka sisse tulewad kirjad kätte. Mõned küll wähe ritem, kuid teised wõtawad weel enam aega; näit. riigivanem wastab arilikult poole aasta pärast ja sõjaringkonna prokuratuur ja kohtuwõimud ei wõta waewaks ka kõige tarwilikumate küsimuste ja palwete peale wastata.

Ka ajalehti kuni wiimase filmapiilguni ei lubatud. Alles nowembrikuul 1921. a. tehti wõimalus ajalehti tellida ja siisgi ainult kohaliku Tartu „Postimeest“. Ka seda waadatakse administratsiooni poolt läbi, ja mis wangile tahetakse teadmataks jätta, need teated lõigatakse ära ja puhastustetlest läbi käinud „Postimees“ jõuab kolm kuni neli päewa iljem kätte.

Mõnikord arwa, kas kaks-kolm korda aastas, ilmub kurator, prokurör, wangimajade inspektor. Ka Einbund, „siseminister“, näitas kord oma palet terve kogu „wõimumeeste“ saatel. Iga kaebuse peale ainult muigawad need ärrad naeratada, ja ei ole weel juhus olnud, kus kaebamine mingisugust kasu oleks toonud;

ainult kaebajate oma kehaliikmed teavad jutustada, mis on kaebuse tagajärg.

Karistused

Kaebajaid ootab wangimajas väntkaristus. Eidetakse pimedasse kongi — „kartsa“, 7 ehk 14 päewaks; eme sisseitmiist aga peffetakse nagaitadega poolturnuks, weriseks. Üleüldse on Tartu wangimajas õnnelik see, keda ainult kartsa määratakse, ühtlasi ka aruldane nähtus, sest siin on meristamine nii kimbeks saanud, peffetawa üdatiisa nii igapäewane, et sellest kui korralikust ja tarwilikust karistusest rahulikult ja ükskõikset kõneldasse.

Ja kui kergelt ei wõi niisugune „äpardus“ juhtuda. Elaw olewus ei suuda kõiki neid kitsendusi iga silmapilk meeles pidada ja langeb Tartu wangimaja parandamisestseemi õpetajate-instruktorite kiiu.

Keelatud on waljumalt kõnelda; laulda ja wilistada on täielikult keelatud. Ekspjate karistuseks karts ja muud. Seesama saatus tabab töötõrkujaid. Neid, kes mitte küllalt alandlikult ärradega ei kõnele, ärrade sissetulekul püüsti ei kõuse, kirjades awaldatud õigete teadete eest, kellest mingisugust terariista, kas wõi plektiikki leitakse. Kuni ajalehe keeluni ka neid, kellest mõni ajalehekiikene leiti; edasi, kellest pliiatsijupifene wõi paberiribafene kätte saadi, jne. Ühesõnaga, iga samm peal wõib mõne määruse wasta eksida. Undeksandmiist juhtub mõnikord kallejatele, wõera toidu ehk muu tarbeasjade wargale antama. Karistusealuseid on nii palju, et kongid wahetpidamata täidetud on. Pib juure lisama, et iga juhtumisel poliitikaliste wangidega karmimale ümber käiakse kui kriminaalkurjategijatega. Toon paar näitust, mille pärast kartsa määrati ja peffa anti:

1) Kambris oli liig kinnastaw, wäljakannatamata õhk ja meie s. P., keegi L. jt tegid õhuaukuklapi lahti. Selle eest määras ülema abi Linde B-le ja L-le kummalegi 7 päewa kartsa. Enne peffeti mõlemad weriseks; nagu istud ise mäletawad, sadanud nagaitaoppist üle 50. Wahetwahel astunud ühe wäsinud timuka afemele teine wärste jõuga ja peff

kestnud edasi. Peaädaoht seisnud selles, et timukad ettemõtlemata sinna lõbunud, kuhu juhtub, iseäranis aga õrnumaid kohte tabades, muuseas iseäranis agaralt wasta pead.

2) Kammer oli külm. Juba nädala jooksul ahju ei küetud. Seinad märjad, suur niiskus tuas. Aga waatamata selle peale toodi meile kartulid kooremiseks kambrisse, kallati pörand täis; kartulid, ära mädanenud ja mudased, kõiwad enesega palju mustust tupp, ja meie olime sunnitud, waatamata olemasolewa niiskuse peale, weel niiskust juure tekitama — ja igapäew pörandat pefema. Õfustafine nõuda et kartulid mitte tupp, et toodaks, waid mujal kooritaks, ülewalnimetatud põhjuseid arwesse wõttes. Mind ja paar teist kaaskannatajat määrati 7 päewaks kartsa „wastakamisse“ eest. Kõng, mis kunagi sõe pole, oli sel ajal, s.o. 25-kradilise külma tõttu, otsekui jääkeller. Aga polnud alasust: nagu ikka arilikult, nii ka siis, anti peffa ja wifati järgiwäl külma kongi.

Kõngid, mis „kartsaks“ nimetatakse, on mingisugused kastitalijed ruumid, 2 samm pikk ja 1 samm lai, pimedad (peale ühe). Toitu antakse: leiba pool wähem ja suppi igal neljandal päewal. Suitaid on imelikul wiisil rohkestest sigititud, wõi on neid mujalt kokku kogutud. Magada on wõimata: lutikad ja külm talwel, suwel iseäranis lutikad takistawad. Määratud trahwipäewad tuleb püstitajalgel möõda saata. Enne kartsa eitmiist wõetakse pealmised riided ära, jäetakse ainult püksid ja särk. Õeenesest mõista et külm sunnib kurtma ja riideid paluma. Kes noor wang, see ei tea ega tunne seda olukorda ja on juhtumisi, kus nad wanematele wangidelt riideid paluwad, mida need ka lahkelt lubawad tuua. Üwatakse uks — ja wangiwahet wiskab labidaga I u n d sisse, üeldes: „Säh, sulle sooja! Wõta oma ilikõnd!“

Misjama on juhtumisi, kus inimesed — wangid, kes kauaaegselt kartsasistumiseft nõrgestatud, sinna ära surewad.

Paranduswangimaja „parandajad-instruktorid“ ja nende inimlikkus

Kirjeldamata toores ja õigluseta on wangidega ümberkäimine. Ma kõnelesin

juba kartsa karistusest ja peksmisest. Tä-
hendan ainult juure et söin, wasta-
nagu peksmine, „padajänni“ (saadetuste)
kinnipanemised üheks kuuks ajaks ja
rohkem sagedased nähtused on. („Padaj.
kinnipanek“ on et wäliste inimeste poolt
toitu wasta ei wõeta. Mis aga postiga
saadetud, wõetakse wasta ja „oitakse“,
s. t. mädandatakse kuni keeluaeg lõpeb.)
Nagu juba seletasin, wõib ärrastega
kõnelda ainult kui distsiplineeritud tsaari-
soldat, tähendab: wastata, mis lubatud,
niisama küsides. Aga sagedaste ei wõi
sõnagi lausuda, waid piad kuulama ja
waikima, kui ka ükskõik misjugu üle-
kohut tehakse. Iseäranis sage on see
siis, kui ärrad „wiinastand“ on, mis
niisama iga nädal paar lorda juhtub.

Kui mind sellepärast kartsa wiidi, et
ma kartulid koorida mujal soowitasin,
niiskuse tõttu lambrisise aga mitte wasta
wõtnud, siis ei saanud ma wangimaja-
ülema juures peale nime (trahwiraama-
tusse sisefelirjutamiseks) midagi seletada,
kui kõrgus juba käratas: „Marsh w
kartsel! Kui see weel järgmine lord
juhtub, siis lasen sind kükkideks kiskuda?“
Wanem wangiwaht aaras mul kraest kinni,
ja oma wõimetust tundes oli mul wasta-
seismine asjata, olgugi et mul kümme
wõi sada lorda õigus oleks olnud.

Kes on siis need wangistatud töö-
rahwapoegade tirannid? Siin naelutan
neid awaliku arwamise ees sinna posti,
kus paras paik kõigile kõige jultumatele
ja meksit-toorematele tööraha timu-
katele.

1) Wangimaja ülem S p e r l i n g.
Suure kõhuga, lihmitu wäimusega mees.
Toores kuni wiimaseini. See on nii-
ütleb, „kõrgem wõimukandja“. Tema
käib aastas kõige rohkem 4 — 5 lorda
järele waatamas, kas seinad lõwad,
wõred wastapidawad on. Wähepeal
temaga kokku ei saa: piab palwekirja
saatma, mille peale ta umbes nädala
jooksul wastab. Wangidega üleüldse ei
kõnelegi, waid käib filmi jõllitades lam-
bris edasi-tagasi. Tema juuresolekul ei
tohi kõhatadagi.

2) Ülema abi L i n d e. Niisama-
suguste omadustega timukas. Sõimab nii
et sülg juust sulle näkku pritsib. Kui wähegi
aega on, siis ei puudu kunagi peksmi-
sest osa wõtma. Tema jauks olla eri-

nagaita, millega ainult tema peksta
wõib, mida aga teised „wäiksemad
nind“ tarwitada ei tohi. Tema oma
uhkustamise järele olla fellel riistapunn
imetegew mõju. — Kui Tartust meid, kui
Benemaa kodanikka, Tallinna koondati
edasiisaatmiseks, siis oli tema lühikest
aega saatmas. Jumalaga jättes soowis
poolirwitawa muigega „õnne“. Kui
keegi ei wastanud, siis ähwardas:
„Küllap juhtute weel lord minu küüsi!“

3) Wanem wangiwaht L i p p i n g.
Spordimehe tehaehitus. Tema amet:
igapäew trellid ja seinad järele waadata
et terwed on. Wangide wasta niisama-
sugune nagu eelmisedgi. On peale selle
weel surmaminejaid „angu“ kalbale
saatmas.

4) Wanem wangiwaht F r e i. Riide,
saabaste, kirjamatkide, paberi ja ümbrü-
kude jumal. Wõtab wälisest inimestest
wasta, aga wangidele kätte ei anna,
waid kogub omale aita, kus seni oiaab,
kuni koid riidele lõpu on teinud. Waras-
tab kirjamaterejali, pliitakid otse awali-
kult, jultumult. Wana, kauaaegne türmi-
teenija, umbes 25—30-aastane teenistus
selja taga. Tsaariajal „agaruse“ pärast
aurahajid saanud jne. Wängib õõlku-
jat: käib õõseti surmamõistetute kambri
ülle riivi logistamas: „Kaeme perra,
kas pelgawad ka!“ Oma nõrkuse tõttu
ei julge ta peksta, aga pistab peksjate
seljatagant käe ja näpistab ehk tortab
nõelaga wangi.

Niisamasugused on ka teised wangi-
wahid, wanemad ja saatjad, keda üle
100 inimese wangimaja teenistuses on.
Jalutuseaias kuuled sagedaste, kuidas
wangimajajälema lapsed, 5—6-aastane
poiss ja paar aastat wanem tütar,
nalkatawad: „Papa ae, papa, tule siia!
Poo mulle see abemega wang ära!“
Tähendab et laste juuresolekul aetakse
niisugust wõimsat poomisepoliitikat.
Wangi ei peeta ka loomawääriliseks ja ka
lapsed on selle teadmise omale oman-
dannid.

Terwiseoid

Kambrites, kus arilikult (s. o. tsaari-
päiwil) 5—6 inimest kõige rohkem kinni
peeti, tuubitakse nüüd wangist kui eerin-
gid tünni, s. o. müüdn arw ulatab 20-ni
ja üle selle. Arusaadaw et niisugused

wõimatus olukorras puhtusest vääküdagi ei maksja. Täid, kirbud, lutikad — neid piad alaliselt äwitama, kui ise ei taha ohwriks langeda, kuid vaatamata selle peale ei saa neid ära äwitada, kui wilditiikid; mis magamisels alla antakse, weel tsaariaegse kõntfaga läbi on imbunud. Ühtlasi tähendan et wangid neid oma jõul puhastada ei saa, pealegi on nad nii ära kulumud ja räbalad et tõi pesi ja mune asjata piite on ära kautada. Sarnaseidgi räbalatükka antakse ainult 2—3 inimese peale kambriis. Teised piawad, kui oma aluskotti ei ole, paljal pörandal magama. Peale nimetatud söödikute on weel mitmetelsti mardikaid: wefialid, kollakad ja suured, süsinustad. Wiimaseid on karjade kaupa, luge-mata arw, ilmruwad peajasjalikult öösel igaltpoolt pragude wahelt wälja. Wangide nimetuse järele — „profurör“ (sellepärast et must).

Dige aruldane nähtus on kui wangile „pesu“ antakse, mida aga kunagi kambriis rohkem ei anta kui ühele; arwa saab kaks selle „õmne ofalliseks“. See nn. „pesu“ on: särk, niisama tsaariaegne jäänus, mis kunagi pesta pole saanud. Loputamise wees aga ei pese seda puhtaks; ta on igine, must, kümned lapid, niisama täiesti täis, kookukaswanud. Seepi aga antakse waewalt $\frac{1}{8}$ naela kuus. Milllega siis pesta?

Sauna, wäikese ruumi aetakse terve kambriis täis inimesi, kus siis paljud, kellel nõu ei ole, piawad lihtsalt „igistama“ need lihkised minutid, mis lastakse olla.

Wõistagi et niisuguses olukorras aigustel ea pind on laialilagunemiseks. Sügelised, sajalajged, tiifused, suguai-gused ja kärnatowed — need on arilistud wangi kaaslastes ses muidu nii ühe-toonilises wangielus. Aga mis iseäranis lopsakalt õitseb, on — reumatismus ja tiifus ja üleüldse kopsuagused. Ruumides on õhk wäljakannatamata, külm, niiske. Sellest ka aigused. Reumatismusest jääwad puutumata wähesed neist, kes kauem Tartu wangimajas kinni peetawad on.

Arstirohtudest oleks nimetada ainult jooti ja aspiriini. Arstimist toimetab welsker, kes täieste wõhik on oma kohal. Wäärrib ühe tuustiga siilise aiget kohta

ja järgmisel kodanikul näu peal mõnda mädawilli ehk nota peal lõhet wõi aawakesi. On ka arst olemas, aga tema juure otse ei pääse; enne waatab „obuse-tohter“ (wangide poolt antud nimetus, mis liig palju meie welskeri kohta on) aiguse läbi, ja kui ta tunnistab torwili-likuks, siis saadab arsti juure. Seda piitab ta ainult äärmisel juhusel lubada. Ühesõnaga, welskeriks on inimene, kes wangi keha ja terwise kulul alles õpib selleks, teeb wangi elule kardetawaid katseid oma wäljamõeldud arstiteaduses.

Oletame et keegi wõga raske aige on arsti poolt luba saanud aigemajasse asetamiseks. Kuid see otsus ei ole weel autoriteetlik küllalt. Wangimajaillem teeb lõpuotsuse, arwesse wõttes wangi „ülespidamist“ niinewikus. Ja alaline nähtus on, kus wangimajaillem raskete aige wangi kohta nõnda otsustab: „Ei luba aigemajasse wiia. See on kardetaw kurjategija ja tal on põgenemise-plaanid.“

Warnustamine

Ülemaanimetatud „särk“ on ainukene riideilp, mida mõni „õnnelik“ juhtub saama. Wangid kannawad oma riideid ja jalanõusi. Otse wastandiks warustamisele ei lubata müksi, patja, wateeritud ja wooderdatud riideid ega waipasi üleüldse tuua. Mis aga siiski enam-wähem lubatud on tuua ja mida wasta wõetakse wäljastelt inimestelt, see pannakse aita oiule. Warawidja Frei teeb seda oma äranägemise järele, ja see on niisugune et wangidele toodud riided koide poolt ära riskutena wangile kätte antakse, oitakse seni aidas. Teib küsimus: miks? Käiwad kuulujutud wangi rahwa keskel et Frei riideomanikkude wangide surma ootab, kas aiguse läbi ehk kõikwõimsa sõjaringkonnakohtu otsuse abil. Kummalgi juhtumisel wangiriideid wälja ei anta ja Frei on niipaljuigi wara omandanud ja oma ametiwenda-delegi tarwitada annud.

Toitmine

Peale leiwa ei wõi mitte midagi toiduks nimetada. Aga ka see on nagu tainas, nätske ja wesi, nii et naelane tükk, mida „paberi“ järele antakse, ime-wäikene on. Lõunasupp on lihtsalt wesi.

Alinult põhja jääb mingisugust segast folk, millel toidumaitset ei ole. Sellel jupil on ohtralt alati tõugud ja usfitejed rasvaaineks. Ohtul antawad 2 silku on aifewad mädanema läinud ja all-rohelise limakorraga kaetud, kuna 2—3 kartulit selleks nimetada ei wõi. Need on nii ära mädanenud et keegi neid süia ei wõi, kuna mittewastawõtmise korral „kartja“ ähwardus mitte ainult paljaks ähwarduseks ei jää. Wäljast wastawõetaw toit folgitakse „läbiwaatamisel“ ära; eeringad, silgud, kilud, leib jm loigatakse peenikesteks tükkideks, segatakse ühe paberi peal tubakaga ehk mäsitate pesu sisse.

Jautus

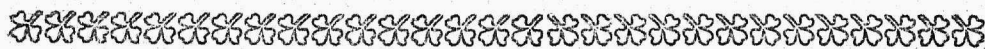
Nagu juba nimetasin, on ümberkäimine poliitikaliste süüdlastega vähem inimlik kui wargapoistega ja rööwlitega. Igas kambri on 20 — 30 inimese selka 3 — 4 poliitikalist süüdlast ära jautatud. Niisama on ühes eelwängistujes oljad ja karistusealused. Wiimastele ei tehta

ka nendega ümberkäimises mingisugust wahet.

Üleüldse waadatakse iga wangi kui surmakandibaadi ehk eluaegse sunnitõulise peale ja toimetatakse sellestõttu nende kallal metsikut omawoli ja wägiwalda.

Kes kord juba administraatorite wiha alla langeb, sellel on karistused iga wäheha efituse pärast ja pealeselle tehakse mitmesuguseid takistusi selles, mida teistele wõimaldatakse. Soon näituseks: Keegi N. langes wiha alla, nagu arilik, sellepärast et ütles awalikult timufatele õigust näkku. Wähe kartvast ja peksust, talle ei antud wõimalust kohtuotsuse peale edasi kaebada. Et muud teed ei olnud, siis kirjutati ta kohtuteadaandele, kuhu alla kästi kirjutada, märkuse et wangimaja administratsioon talle edasikaebtust ei wõimalda. Sellepärast tuli N-l uus karistus ja peks, wägise sunniti alla kirjutama, aga mis peasti: edasikaebtus jäi ikkagi tegemata.

Woldemar Teppich

Mulised küsimised

Kui jumalal on palwe järele nii jänu,
ja moffandõdda maa peal inimeste tänu,
ja kui ta au ja kiitust nõrda irmsast ihtab,
kuis ta siis ennast taewa peita tihkab?

Ja kui ta on nii wäga uhkust täis,
miks ta siis ennuemuiste maa peal käis?

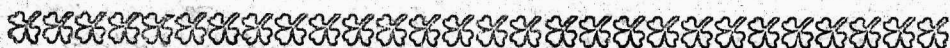
Eh? kui tal wanusest niüüd jõud on wähenen,
kas surmatund siis temale ei lähene?

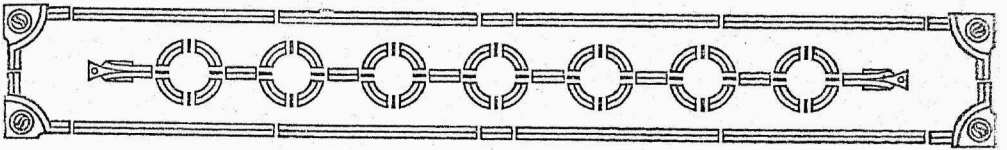
Wõi mine tea, meil puudub taewa kõnetraat
kas polegi ju inge eitmud taewataat?

Mil päewal suret ta? Sest saame suure
ja wist ehk wiimse kirikliku piüha juure.

Ja lõpuks, teoloogid, ärge pange pahaks,
ma taewaisa inge saatust teada tahaks,
ma olen rumal, salatargad, kostke: mis ta teeb,
kas taewas lõõritab wõi pörguaitlas teeb?

Mürgioja

Kommunismus ja teater

I

Nagu kapitalistline ühiskond kõlbli- selt kõrgel seiswate, igakülgset are- nenud isikute ühiskoguks ei wõi kas- wada, kes wõnnalikus kokkukõlas ja ühistundel koos elaksid, niisama ei saa ka teater selle ühiskonna raamides templiks tõusta, kus iga üksik isik kõrgewäärtusline osake oleks ühisest ingest, mis ideaalse kunsti kujul kokku liitunud. Teater on alati, kõigil ajajärkudel kõige ligemalt ühiskondlise korra mõju all seisnud, ja kes praeguse aja näitelawa „wal- gustada“ wõi „tõsta“ mõtleb, selle- juures aga ühiskonna kui näitekunsti aluspõhja ära unustab, on nagu arst, kes rikutud werega aigele õitsewat näuilmet, elawat waadet ja juuste läiget tahab tagasi anda, ilma et ta ennem aige werd oleks puhastanud, ta organismusemahlasi uuendanud. Ta wiib oma meeletu katse tõepoollest küll igasuguste kunstlikkude abinõude ja rohtude abil lõpule, aga mis ta paremal juhtumisel kätte saab, ei ole mitte tõeline terwenemine, waid ainult selle kiireste kaduw petlik wälimus. Niisama on igasugune teatriuendus kapitalistlikes korras ainult wälispi- dine petlik nähtus. Uus teater piab niisuguste eluliste wäärtuste peale põhjenema, mida praegusel (kodan- lisel) ühiskonnal ei ole. Ja nii muutub teater, asjalikust seisukohast waadates, seesugusel lool — missugused ka uuendajate püüded iganes oleksid — paratamata weel suuremaks waleks kui ta enne uuendamist oli, kus ta oma eesmärkidega — kirgesi õhutada ja elu tühjust awaldada — awalikult esines. Kõik, kes idealismuse wõi

kiiduwäärt auahnuse tõukel wiimase wiiekümne aasta jooksul katseid on teinud teatert reformeerida, temast tempelt luua, kus inimese ing, eemal elu igawesest tühisest rabelemisest ja kärast, ennast wõiks uuendada, — kõik need kunstnikud, näitlejad, orga- niseerijad on ilma erandita oma enese pettekujutuste ohwrid olnud.

Kõik teatriuundajad, Wagnerist alates meiepäiwini, esitawad pikka waheta rida anderikkaid, teuwõimulisi isikuid, kes kõrged eesmärgid üles seadsid, aga sealjuures kapitalismuse iseloomust ja olust aru ei saanud, kes näha ei suutnud sidet waimliste ja ühiskondliste nähtuste wahel, ja selle- pärast nägema pidid, kuidas ideaalide puhas kuld nende endi käte wahel wäärtuseta kassikullaks muutus. Ja kordaminek, mille kättesaamiseks tarwis oli nähtawaste kõige ligemal seiswatest wõitudest lahti ütelda, oli pahem kui nurjaminek. Ainult moodi- ajamine, aga mitte kuulajate inge- line wajadus uuestesündimiseks kunstitoode kõrgemas puhtuses, täitis saalisi. Ja terwendawa pühaliku õndsusetunde asemal, mida nad olid lootnud, täitis waatesaalisi igalepoole tungiwa sopase tõusikluse kihwtitaw ja lämmastaw ingeõhk.

II

Üteldakse, raha olewat kõigewäe- line. Ta andwat raha omanikule kõik maalima warandused ja wõimu kõigi inimeste üle.

See on täieste õige, aga niisama õige on ka see, et raha mitte midagi ei tähenda ja täieste wõimetu on. Ta ei suuda ainustgi armastusesadet lõk-

kele läita, kõige vähematgi iluduse-
tähekest põlema süüdata; ta ei jaksa
ainustgi südamlikku liigutust, ainustgi
kõrgemõttelist sammu elusse kutsuda.
Imestustäratawad, kõike ilma alaloid-
wad ja rikastawad loomisejõud tule-
wad nähtawale väljaspool seda kalki,
põudset õhkkonda, kus raha walitseb.
Raha võib ainult nende jõudude
aseaineid osta, mitte aga neid endid;
mitte tõsist armastust ja truudust,
waid wõltsitud ilu ja waimustust.

Teater on osa kapitalistlisest ühis-
konnast, selle ühiskonna iseloomule
wastaw asutus, nagu pangad ja börse,
kirik ja kool, kaubaärid ja pordu-
majad. Kes siis oma tegewust teatri
uuenendusele tahab pühendada, piab
täieste kapitalismusesse wajuma, ja
mida enam see teda tuetab, seda
suuremaid tagajärgi võib ta saada, ja
sedagi ainult neis piirides, kus raha
kõigewaeliselt walitseb. Ta
võib awarad, imetoredaste kaunistatud
paleed üles ehitada, võib kasutada
tööjõudu, andeid, maitset, waimuari-
dust, mida tuhanded kunstnikud ja
luuletajad, lauljad ja näitlejad,
muusikandid ja tantsijad, näitejuhid
ja näitelawamaalijad walmis on
kapitalile müüma. Kõike seda võib
raha eest osta. Aga ülendawat ja
tasast ingeliigutust, mis sõna ja muu-
sika, tantsu ja liikumise, näuliigutuste
ja kehapainduwuse olused ühte liidab
ja neist inimese kõige ülendawama
ning kõrge wäärtuslisema ingekuju
loob, seda ei saa raha eest osta. Ja
niisama ei saa osta seda piirita enese-
unustust, milles üksikute isikute
kogu oma ingelist kokkusulamist ini-
mesesoo inge kõige kõrgemate ilmu-
tustega wärinal läbi elab.

Kõik maailma rikkused ei suuda
tõsise luulekunsti loomisetööl ainu-
kestgi rida kirjutama waimustada.
Kust wõtaks kapitalismuse jõu tragöödia,
selle kõrgema kunstisünnituse loomi-
seks, mis sel tunnil ilmale sünnib,
kus ühiskond nii sügawalt ennast
ühisena tunneb, ja iga üksik isik nii
uhkelt ja ühtaegu nii alandlikult oma
jõust ja selle ulatusest aru saab, et
loow suurwaim kõik tragöödia alg-
olused ühendatult ja sisemise kokku-

kõla järele korraldatult juba enne ees
walmis leiab, kui ta sellele tundele ja
arusaamisele särawa elukuju kehastust
akkab andma?

Kõik maailma warandused ei jaksa
inimese inges ainustgi puhta õndsus-
setunde eikest elule kutsuda. Kust
wõtaks kapitalismuse jõu, millega ära-
tada ilusat kurba igatsust ingeta rah-
wakogus? Kust wõtab ta jõu, et
elule kutsuda seda ülendatud ingelist
meeleolu, mis ideaalses kunstitöös
niisamati wasta peegeldab nagu maas-
tik weetiigis, ainult weel palju ra-
hulikumul, õrnemal ja ingeliselt süga-
wamal säral?

Teatri uuestesündimine võib ainult
seestpoolt tulla, s.o. ühiskonna idee-
liste jõudude mõjul. Tragöödiat
elule äratada ei suuda ei raha, ei
oolsus, ei anne ega jõupingutus; see
ime võib sündida ainult siis, kui
inimesesugu enese jälle ühisena tun-
neb, kui ta elu tõsidusest ja püha-
likkusest jälle aru saab.

See tunne, see arusaamine on nüüd
läbi terve ilma tunginud, kommu-
nismuse alusel ühise inimesesoo eest
wõitlewa proletariaadi sotsiaalaluslik-
kude ideaalide kujul.

III

Aastakümneid on sotsialismuseidee
särawa tähena tööliste kohal paistnud,
nende arusaamist selgitades, nende
südameid soendades. Alles nüüd
wast on tund kätte jõudnud, kus see
ideaal, kommunismuses kehastatud
kujul, tööliste tegewust akkab juhtima.
Selsamal mõedul, kuidas kommunis-
mus tööliste tegewust akkab määrama,
tungib ta ka proletariaadi arusaamise
sügawusesse. Sest ainult tegewus
täidab meid täielikult. Kapitalistlisel
korras ei ole töölisteklass mitte ainult
majandusliselt ja ühiskondliselt, waid
ka waimliselt täielikult oma pere-
meeste mõju all. Sellest waimlisest
mõjust wabaneda võib ta ainult re-
wolutsioonilise wõitluse teel, kätte-
wõidetud uutes ühiskondlistes oludes.
Sellepärast võib proletariaat ainult
ühiskondlise rewolutsiooni ajajärgul
tõeliselt uued elulised wäärtused luua.

Kuni ilisema ajani ei olnud peaaegu ainustgi ala, kus töolisteklass seda võrt kodanluse ilma müüride vahele oleks sulutud olnud kui kunsti alal. Ta ei loonud enesele oma kunsti, ei leidnud ise kujutusi oma enese elu peegeldamiseks; tal ei olnud oma maitsset, vaid elas sel alal koorukestest, mis kodanluse laualt langesid. Ta nägi kodanluse silmadega, kuulis tema kõrwadega, ja kuulis arilikult kõige läilamat, nägi ainult seda, mis kõige karjuvamalt silma torkas.

Töölisteriikumine püüdis enne sõda organiseeritud ulkasi kunsti alal niisama kasvatada, nagu ta neid poliitiliselt ja majanduslikult edendas. Sel teel tõusid paljudes linnades rahwateatrid elule. Rahwateater ei loonud küll proletariaati kunsti, aga ta õpetas enam arusaajat töölisteosa süügi kodanlise kunsti kõrgemaid awaldusi indama — wastandiks neile keskmise väärtusega aseainetele, mis kaua aega tööliste ainuke waimutoit oli olnud, just niisama nagu tarwitajateühisuste poodide läilad aseained proletariaadi kehalises toitmisest paremate ja päris toiduainete aset täitsid. Niisama aga nagu, teisestküljest, tarwitajateühisused koduse eramajapidamise asemele kommunistlist majapidamist ei saanud seada, niisama ei wõinud rahwateatrist proletariaatlik-kommunistline kunst wälja kaswada. Proletariaat wõttis ainult passiivset mõned olused kodanluse waimlisest kultuurast wasta, eestkätt, iseenest mõista, niisugused, millest kodanluse wabadusewõitluse kujud absolutismuse wasta kuuldawale tulid. Arusaadaw et töolisteklassi kõige enam just niisugused tööd kaasa kiskusid. Sellega ühtlasi aga kaldus rahwateater üleüldiselt, nagu suurem osa seesuguseid asutusi, mille eriülesanne oli proletariaati waimliselt edendada, ja teda mitte ainult Marxi majanduseõpetusega ja ajaloolise materialismusega tutvustada, see rahwateater kaldus paratamata sinnapoole et kodanluse waimlist mõju töölisteulcade kohta weelgi suurendada.

Milleksgi muuks ei olnud need asutused kõlbulikud. Ainult wõitlus

kommunismuse pärast, mis kiireste ja lõpulikult selle waimlise mõju äwitab, loob tingimised proletariaatlikule kunsti tekkimiseks ja draama uuestesündimiseks.

IV

Kommunismuse on terve inimesesoo ideaal, kogu inimesesoo ühendamise ideaal. Sellena tõstab ta kõrgele inimese isiku, näitab kogu inimesesoo tungi rõemule ja õnnele, tungi armastust selleks jõuks tunnistada, millega inimesesugu elab. Aga selsamal ajal on kommunismuse ka wali, leppimata wõitlus kodanlusega, nende jõududega, mis inimesesoo ühinemist takistawad, kõigi nendega, kelle silmilt kodanluse ideoloogia katted weel ei ole maha pudenenud. Ja niikaua kui inimesesoo ühinemine weel täide ei ole läinud, loidab waenutuluke eledal leegil, ühest inimesest teise, ühest klassist teise külge akates, igalpool, kus talwekülm kõige waljumine ja karmimine möllab, kuni tõusew päike oma kiirtega maad akkab soendama.

Proletariaat ei pääse mööda sellest wastaolust abinõu ja eesmärgi wahel, kommunismuse sisu kui ideaali ja ta wormi kui wõitluse wahel, wõitupühitsewa kiriku ja wõitlewa kiriku wahel. See wastaolu oli töölisteulkaades algusest saadik olemas, rewolutsiooni lahtipuhkemine tõi ta ainult nähtawale, tegi ta põlewaks silmapilguküsimuseks; ta lõpulik otsustamine aga on alles siis wõimalik, kui rewolutsioon oma wõidukäigu ümber ilmakeera on lõpetanud. Kas tähendab see et kannataja ja wõitleja töölisteulka uut, palawalt tagaigatsetud iludust niikauaks piab ootama jääma, kuni terve pikk tee on ära käidud? Kas tähendab see et proletariaat kogu selle aja piab tummalt seisma ja enese lahti ütlemale sellest õnnest, ise oma wõimsa jõupingutusega ideaalset kokkukõla luua?

Ei koguniste mitte. See tähendab ainult et wõitlewa kommunismuse kunst weel mitte igakülgset kokkukõla ei kujuta, mis weel ei ole jõudnud ilmale sündida, waid ideaalsetes wormides seda sisemist, tõeliselt tra-

gikalist wastaolu kehastab, et loodud kaju pühalikkus ulkasi kõigest piinawast ja aawawast, kõigest walust ja igapäewsuse madalusest kõrgele üle tõstaks. Just niisama nagu rewolutsiooniwõitlus nende lugemata ohwite kaudu, keda ta nõuab, piirita kurbtusega, mis ta elule kutsub, armastuse ja wiha laintega, millega ta maa üle ujutab, proletariaadi päästab argtusest ja omakasupüüdest, wäikekoodanlisest kitsarinnalusest ja kõikuwusest, — niisama äratub seesama wõitlus proletariaadis janu oma inge elendama panna kannatuse, kire ja kurbtuse ilul. Uue elu looja tunneb kahtlemata tungi oma enese loomisetööst kõrgemale tõusta. Ta tunneb wajadust oma armastusel ja wihal lõõmawat südant rahustada, piinawat, südantlõhestawat walu oma enese särama pandud loomisejõudude ja tööde waatlemisega waigistada. Teda täidab tung weel kord läbi elada luulekujulist tormilist kannatustekõrgust, mida iludusekroon ehib; ta januneb et tühjaks juua oma osa nende läbielamiste karikast, sellest karikast, kus ta waimliselt ühte sulab üleüldise ühise inge kõige kaunima osaga, üleilmse proletariaadi kujuga ja ideega. Ühis-

kondline põnewus ja waimline tõus, inimeses pesinewatest piiramata wõimalustest ja elu pühadusest arusamine, wajadus elu kunstis särama panna, — see on jõud, mis proletaarlise rewolutsiooni ajajärgus teatri uueks loob. Selle jõu edendamiseks on vähemalt wõidu algustgi waja, sest ainult selles seisab waimlise iseseiswuse ja aja waba tarwitamise wõimalus; see üksi annab proletariaadile teatri ümberloomiseks tarwisminewad ainelised abinõud. Sellepärast wõibgi teatri uuendust kõigepealt neil maadel tähele panna, kus proletariaat juba esimised wõidud on kätte saanud. See tuline õhin, millega nõukogude Wenemaa töölised teatri alale astuwad, nende tegew. osawõtmine kirjannikkudena, näitejuhtidena, näitlejatena kuulutab näitelawa tulewat uuestesündimist ette.

See tuleb ulkade ühinemisel walitud isikutega, suurte ehitusmeistritega, kujutawate ja loowate waimudega; see tuleb kommunistlise ühiskonna kaudu, mis ise ulkade ja suurwaimude wastastikusest mõjust wälja kujuneb.

Henriette Roland-Holst

„Kom. Intern.“

Meil' tuleb abi jumalalt ...

Wene wagajutt

Kord sõitis Joonas Jeerikust,
papp parajaste kirikust.
Seal tohtus papi peru ruun, ja undiroog,
ja pühkis lõhkuma kui taewatuuleoog.
Papp puhkes parguma kui pafunast:
„Oh island, kaitse oma kafulast
ja rahusta mu setukat! Uhhuuu!“
Ja kohe kuuldi taewast üiet: „Epruu!“

Wrgj

Kolmas saadetus wahetu semangisi Gestift Wenemaal

Marifilmuus 1922. aastal

Seisawad: Redlich, Sabner, Pettai.
Istuwad: Tiks, Teirus, Meer.

Mendeist on 5 iselisiisist surma, Karl Tiks elutssojats sumitööde mõistetud. Siiri Sabneri (Mbuer) piimati Rahwere „intuutsioonitambriis elektrimatrasil (w. „Masinöörituus“ n 41-42).

Raske ülesanne

Cestimaa andis Wenemaale luba tema piirivetes mandõwrõid teha ainult sel tingimisel, kui arjutusest osawõttem laewastik tema oma laewawäest mitte suurem ei ole.

Puunane meremees. Tont teab, mis ta narriga teha! Kas saata sinna õige muuseumist Peeter Suure boot.

„Красный Ворон“. Н. Кадлови joon.

Toimetus: Kom. Int. Eesti Seltsioon. — Lahu: Noutantsa 53 I. 9. Peterburis. — 17. riigitrükkimoda, 7. r. 20. — L. 1000.